

بررسی ویژگیهای بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان
دوره متوسطه خراسان شمالی و ارائه راهکار جهت
تقویت این ویژگیها

میترا مرادی¹

حسینعلی کوهستانی²

حسینعلی بهرام زاده³

چکیده

زیر بنای هر گونه حرکت بسوی رشد و توسعه در یک نظام، شناخت دقیق وضعیت موجود، تشخیص صحیح نقاط قوت و ضعف و سپس طرح برنامه هایی سنجیده برای اصلاح جریان خواهد بود. هدف اصلی این پژوهش نیز بررسی وضعیت ویژگیهای بنیادین کارآفرینی (توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت، ریسک پذیری و عزم و اراده) در دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی و ارائه راهکار جهت پرورش این ویژگیها می باشد. پژوهش کاربردی است و از روش توصیفی پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش آموزان دختر و پسر دوره متوسطه دبیرستانهای دولتی و غیر دولتی خراسان شمالی که در سال تحصیلی 87 - 86 در شهر و روستا مشغول به تحصیل بوده اند تشکیل می دهد. روش نمونه برداری مطابق با روش طبقه بندی متناسب با حجم است. به منظور گرد آوری داده ها از پرسشنامه تست جامع کارآفرینی به صورت بسته - پاسخ استفاده شد. روایی و پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون ریچارد - سن و نظر اساتید و متخصصان رشته مدیریت حاصل شده است. ضریب پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون ریچارد - سن 85/25 درصد برآورد شده است. تجزیه و تحلیل داده ها در دو سطح آمار توصیفی (توزیع فراوانی، میانه، درصد فراوانی و...) و آمار استنباطی (آزمون تی - استودنت، آزمون آنالیز واریانس و...) از طریق نرم افزار spss انجام پذیرفت.

1 - دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد

2 - استاد دانشگاه فردوسی مشهد

3 - استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد

بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان...
نتایج نشان داد که دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی در وضعیت نامطلوبی از نظر قابلیت های بنیادین کارآفرینی به سر می برند. و چهار ویژگی توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت و ریسک پذیری در آنها از حد متوسط پایین تر است، اما میانگین نمرات عزم و اراده در حد متوسط نمره معیار آن مطابق با تست جامع کارآفرینی می باشد.

کلید واژه ها
کار آفرینی، کارآفرین، توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت، ریسک پذیری، عزم و اراده

مقدمه
فرآیند تغییر و تحول مستمر و پرشتاب در آغاز هزاره سوم میلادی، از عمده ترین جریانهای حاکم بر حیات بشری به شمار می رود و فرآیند کارآفرینی و خلاقیت که اساس و بستر ساز تغییر و تحول است در این خصوص نقش بسیار بنیادی و تعیین کننده ای ایفا می کند. امروزه این اصل بر همگان مسلم است که رشد و توسعه اقتصادی در یک نظام زمانی میسر خواهد بود که افرادی در بین سایر آحاد جامعه با خطرپذیری اقدام به نوآوری کرده و با نوآوری آنها روشها و راه‌حل‌های جدید جایگزین راهکارهای ناکارآمد قبلی شود. دامنه تاثیرات کارآفرینی بر جامعه بسیار وسیع بوده و برخی از این تاثیرات عبارتند از اشتغالزایی، انتقال تکنولوژی، ترغیب و تشویق سرمایه گذاری، ایجاد و گسترش بازارهای جدید، افزایش رفاه عدالت اجتماعی، خلاقیت و نوآوری و ... (شاهرکنی، 1385)

تعاریف متعددی در مورد کارآفرینی مطرح گردیده است. در دایره المعارف بریتانیا کارآفرین اینگونه تعریف شده است: شخصی که کسب و کار یا موسسه اقتصادی را سازماندهی و مدیریت

پژوهشنامه تربیتی

کرده و خطرات ناشی از آن را می‌پذیرد. هیستریج¹ فرآیند کارآفرینی را خلق چیزی نو می‌داند که توام با صرف وقت و تلاش بسیار و پذیرش خطرات مالی، روحی و اجتماعی برای بدست آوردن منابع مالی، رضایت شخصی و استقلال است، که نتیجه این فرآیند از فعالیت منظمی حاصل می‌شود که خلاقیت و نوآوری را به نیازمندیها و فرصتهای بازار می‌پیوندد. (فیض بخش، 1383)

البته مک کللند² (1961) معتقد است اگر نقشهای افراد را از وضعیتهای آنان جدا کنیم و فقط نقشها را در نظر بگیریم، در آن صورت مفهوم کارآفرینی بسیار گسترده تر می‌شود و همه فعالیتهای انسان را در بر می‌گیرد و همه فعالیتهای انسان می‌تواند به روش کارآفرینانه به اجرا درآید از شعر گفتن تا رهبری جنگ.

تحقیقات متعددی نشان می‌دهند که در افراد قابلیت‌هایی وجود دارد که پرورش این قابلیتها موجب کارآفرینی آنان می‌شود، به عبارتی دیگر پیشرفت و توسعه اقتصادی به یک گروه و مذهب خاصی اختصاص نداشته است و با رشد و توسعه برخی از ویژگیها در افراد می‌توان زمینه رشد و توسعه اقتصادی را در جوامع مختلف فراهم کرد. (بدری، 1385)

علاوه بر مک کللند (1961)، رابینسون و همکاران³ (1991) که برخی از مهم ترین این ویژگیها را انگیزه پیشرفت، استقلال طلبی، خلاقیت، ریسک پذیری و عزم و اراده می‌دانند، هوارد⁴ (2004) نیز در پژوهشی تحت عنوان «تاثیر توسعه قابلیت‌های کارآفرینی بر شکل‌گیری کارآفرینی» بر روی 450 نفر از دانش‌آموزان به این نتیجه دست

¹ - Histrich

² - Mc Clelland, C

³ - Roinson & et

⁴ -Howard,S.

بررسی ویژگیهای بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان...
یافت که رابطه مستقیمی بین این قابلیتها و توانایی افراد کارآفرین وجود دارد. در بیان اهمیت و نقش این ویژگیها تحقیقات متعددی صورت گرفته است. از جمله دراکر¹ (1985) و پوستیگو² (2002) در تحقیقات خود به این نتیجه دست یافتند که خلاقیت و نوآوری با کارآفرینی لازم و ملزوم یکدیگرند، به طوری که کارآفرینی بدون خلاقیت و نوآوری حاصلی ندارد. تورن و کرا³ (2007) در ادامه تحقیقات خود در ارتباط با همین ویژگی دریافتند که خلاقیت و نوآوری توسط تفاوت در تمدن و فرهنگ تعدیل می شود و فرهنگهای متکی بر استقلال فردی بر این ویژگی تاکید زیادی دارند. در رابطه با ویژگی استقلال طلبی و ماهیت آن در شکل گیری فعالیتهای کارآفرینانه، میشل⁴ (2004) با مطالعاتی که بر روی دانش آموزان انجام داد دریافت که رابطه مستقیمی بین این ویژگی و توانایی افراد کارآفرین وجود دارد. وگنر⁵ (2007) نیز در تحقیق خود نشان می دهد که در شروع فعالیتهای کارآفرینانه مخاطره جویی و ریسک پذیری نقش مهمی را ایفا می کند. مطالعات نشان می دهد ویژگیهای ذکر شده که موجب می شود فرد کارآفرین شود توارثی نیست بلکه اکتسابی می باشد و فراهم آوردن محیط مناسب و آموزشی که بتواند این ویژگیها و تجربیات را در افراد تقویت کند ضروری می باشد. (بهرامی، 1386)

در ارتباط با نقش آموزش در زمینه نگرشها و خصوصیات کارآفرینانه راشید⁶ (2000) بدنبال تحقیق خود که بر روی دو گروه آزمایش و کنترل از دانش

¹ – Druker, p.

² – Postigo.S.

³ – Turan and Kara

⁴ – Mitchell, B.C

⁵ – Wagner

⁶ – Rasheed

پژوهشنامه تربیتی

آموزان صورت گرفت، دریافت گروه آزمایش که مورد آموزشهای خاص کارآفرینی قرار گرفتند به نحو قابل ملاحظه ای نمرات بالاتری را در انگیزه پیشرفت، مرکز کنترل درونی، خلاقیت و عزت نفس به خود اختصاص دادند.

تحقیقات هاتن و رولند¹ (1994) نتایج تحقیق راشید را در خصوص آموزشهای کارآفرینی و تاثیر آن بر تغییر نگرشهای کارآفرینانه تایید می کند. با توجه به موارد فوق است که در شرایط کنونی آموزش کارآفرینی جای خود را نه تنها در بستر دانشگاه بلکه در دوره های تحصیلی از ابتدایی تا دبیرستان باز کرده است. و آموزش و پرورش به عنوان بزرگترین سازمان متولی تربیت نسل آینده با داشتن ویژگیهایی چون پوشش تحصیلی وسیع، حضور دانش آموزان به مدت طولانی جهت آموزش، در اختیار داشتن نسل آینده در شرایطی مناسب برای یادگیری اصول و مفاهیم و ... می تواند نقش حیاتی در پرورش، ترویج و آموزش این ویژگیها در دانش آموزان داشته باشد. (سالمی، 1386)

از آنجایی که وضعیت آموزشهای متناسب با اهداف کارآفرینی بسیار مهم است، مدارس ما باید از این لحاظ مورد بررسی قرار گیرند تا نقاط قوت و ضعف آنها مشخص شود و اصول، سیاستها، آرمانها و ... با اصول آموزش و پرورش کارآفرین مقایسه شده و راهکارهایی در جهت تحقق فعالیتهای کارآفرینانه ارائه گردد.

لذا در پژوهش حاضر محقق بدنبال این سؤال است که وضعیت دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی از نظر ویژگیهای بنیادی کارآفرینی چگونه است؟ که در پاسخ به این سؤال پنج سؤال فرعی زیر مطرح می شود :

1- ویژگی توفیق طلبی دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی در چه سطحی است ؟

¹ - Hatten and Ruhland

سال پنجم -

- بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان...
- 2- ویژگی استقلال طلبی دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی در چه سطحی است؟
 - 3- ویژگی خلاقیت دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی در چه سطحی است؟
 - 4- ویژگی ریسک پذیری دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی در چه سطحی است؟
 - 5- ویژگی عزم و اراده دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی در چه سطحی است؟

روش

روش پژوهش حاضر از نوع «کاربردی» است. با توجه به اینکه تحقیق حاضر در پی بررسی وضعیت موجود می باشد از روش توصیفی پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش آموزان دختر و پسر دوره متوسطه استان خراسان شمالی تشکیل می دهد که در پایه های اول، دوم و سوم متوسطه در دبیرستانهای دولتی و غیر انتفاعی شهر و روستا در سال تحصیلی 86-87 مشغول به تحصیل می باشند که آمار آن در جدول زیر به تفصیل آمده است.

پژوهشنامه تربیتی

جدول 1- تعداد کل افراد جامعه آماری به تفکیک دوره تحصیلی و جنسیت (شهر و روستا)

ردیف	دوره تحصیلی	تعداد دانش آموزان		
		پسر	دختر	جمع
1	متوسطه عمومی	15127	16445	31572
2	هنرستان فنی	2351	70	2421
3	هنرستان حرفه ای	1214	1100	2314
4	کشاورزی (فنی حرفه ای وکاردانش)	472	0	472
5	هنرستان کاردانش	3857	3026	6883
		23021	20641	43662

به منظور تعیین حجم نمونه آماری از جدول مورگان استفاده شد. بر اساس جدول مذکور و با نظر کارشناسان آمار، حجم نمونه متناسب با روش نمونه برداری 519 نفر تعیین گردید. روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی متناسب با حجم می باشد. جهت گردآوری داده ها از پرسشنامه تست جامع کارآفرینی¹ استفاده گردیده است. این پرسشنامه استاندارد بوده و پنج شاخص بنیادین کارآفرینی (توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت، ریسک پذیری و عزم و اراده) را مورد سنجش قرار می دهد. پرسشنامه مذکور دارای 54 سؤال بسته - پاسخ می باشد و با مقیاس دو درجه ای مخالف و موافقم پاسخ ها ارزیابی می شوند. روایی محتوا با استفاده از نظر متخصصان مورد تایید قرار گرفت. برای سنجش اعتبار پرسشنامه نیز با توجه به اینکه این تست نخستین بار برای دانش آموزان دوره متوسطه به کار برده می شد، لذا ضروری به نظر رسید که از طریق یک تحقیق مقدماتی تعداد 30 نسخه از پرسشنامه مذکور، بوسیله دانش آموزان مورد مطالعه تکمیل شود و سپس با استفاده از آزمون ریچارد - سن ضریب پایایی پرسشنامه 85/25

¹ - GENERAL ENTERPRIZING TENDENCY

سال پنجم -

پیرسی ویژگیهای بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان...
 درصد برآورد شد. تجزیه و تحلیل داده ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده است. در سطح آمار توصیفی از مشخصه های آماری نظیر فراوانی، درصد توزیع فراوانی، میانگین و ... و در سطح آمار استنباطی نیز آزمون تی - استیودنت و آزمون آنالیز واریانس (ANOVA) و در پاره ای موارد ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

یافته ها

برای سنجش ویژگیهای بنیادین کارآفرینی دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی پنج متغیر توفیق طلبی، استقلال طلبی، تمایل به خلاقیت، ریسک پذیری و عزم و اراده دانش آموزان در نظر گرفته شد و پنج سؤال در رابطه با سطح این ویژگیها در دانش آموزان مورد مطالعه مطرح گردید.

سؤال اول پژوهش: «وضعیت ویژگی توفیق طلبی دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی در چه سطحی است؟»

جدول 2 - (جدول میانگین و انحراف معیار و نتیجه آزمون t مربوط به

ویژگی توفیق طلبی دانش آموزان مورد مطالعه)

ویژگی	میانگین	انحراف معیار	نمره معیار	t	درجه آزادی	sig
توفیق طلبی	7/658	1/709	9	17/513	497	0/000

نتایج این جدول نشان می دهد که میانگین نمره توفیق طلبی دانش آموزان 7/658 است که از میزان متوسط نمره معیار 9 پایین تر است و چون سطح معنی داری معادل (sig = 0/000) است و این مقدار کمتر از 0/05 می باشد، لذا بین نمره میانگین توفیق طلبی دانش آموزان مورد مطالعه با حد متوسط نمره معیار این ویژگی در تست جامع کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود دارد و این

پژوهشنامه تربیتی

ویژگی در دانش آموزان دوره متوسط خراسان شمالی از حد متوسط نمره معیار پایین تر است. سؤال دوم پژوهش: «وضعیت ویژگی استقلال طلبی دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی در چه سطحی است؟»

جدول 3- (جدول میانگین و انحراف معیار و نتیجه آزمون t مربوط به

ویژگی استقلال طلبی دانش آموزان مورد مطالعه)

ویژگی	میان گین	انحراف معیار	نمره معیار	t	درجه آزادی	sig
استقلال طلبی	2/485	1/257	4	24/967	502	0/000

همان طوری که در جدول 3 مشاهده می شود میانگین نمره استقلال طلبی دانش آموزان 2/485 است که از حد متوسط نمره معیار 4 پایین تر است و چون سطح معنی داری معادل (sig = 0/000) است و این مقدار کمتر از 0/05 می باشد، لذا بین نمره میانگین استقلال طلبی دانش آموزان مورد مطالعه با حد متوسط نمره معیار این ویژگی در تست جامع کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود دارد و این ویژگی در دانش آموزان دوره متوسط خراسان شمالی از حد متوسط نمره معیار پایین تر است. سؤال سوم پژوهش: «وضعیت ویژگی خلاقیت در دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی چگونه است؟»

جدول 4- (جدول میانگین و انحراف معیار و نتیجه آزمون t مربوط به

ویژگی خلاقیت دانش آموزان مورد مطالعه)

ویژگی	میان گین	انحراف معیار	نمره معیار	t	درجه آزادی	sig
خلاقیت	6/428	1/966	8	17/928	501	0/000

جدول 4 نشان می دهد که میانگین نمره تمایل به خلاقیت در دانش آموزان 6/428 است که از حد متوسط نمره معیار 8 پایین تر است و چون سطح

بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی در دانش‌آموزان...
 معنی داری معادل ($\text{sig} = 0/000$) است و این مقدار کمتر از 0/05 می باشد لذا بین نمره میانگین تمایل به خلاقیت دانش‌آموزان مورد مطالعه با حد متوسط نمره معیار این ویژگی در تست جامع کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود دارد و ویژگی خلاقیت دانش‌آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی از حد متوسط پایین تر است.
 سؤال چهارم پژوهش: «وضعیت ویژگی ریسک‌پذیری در دانش‌آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی چگونه است؟»

جدول 5 - (جدول میانگین، انحراف معیار و نتیجه آزمون t مربوط به ویژگی

ریسک‌پذیری دانش‌آموزان مورد مطالعه)

ویژگی	میانگین	انحراف معیار	نمره معیار	t	درجه آزادی	sig
ریسک‌پذیری	6/0951	2/054	8	20/609	493	0/000

همانطور که جدول 5 نشان می دهد میانگین نمره ریسک‌پذیری دانش‌آموزان 6/0951 است که از حد متوسط نمره معیار 8 پایین تر است. و چون سطح معنی داری معادل ($\text{sig} = 0/000$) است و این مقدار کمتر از 0/05 می باشد لذا بین نمره میانگین ریسک‌پذیری دانش‌آموزان مورد مطالعه با حد متوسط نمره معیار این ویژگی در تست جامع کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود دارد و ویژگی ریسک‌پذیری دانش‌آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی از حد متوسط پایین تر است.

سؤال پنجم پژوهش: «وضعیت ویژگی عزم و اراده در دانش‌آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی در چه سطحی است؟»

پژوهشنامه تربیتی

جدول 6- (جدول میانگین و انحراف معیار و نتیجه آزمون t مربوط به

ویژگی عزم و اراده دانش آموزان مورد مطالعه)

ویژگی	میان گین	انحراف معیار	نمره معیار	t	درجه آزادی	sig
عزم و اراده	8/131	2/127	8	1/374	493	0/170

در رابطه با ویژگی عزم و اراده با توجه به این که میانگین نمره دانش آموزان در این ویژگی 8/131 می باشد و حد متوسط نمره معیار 8 می باشد از آنجایی که سطح معنی داری معادل (sig =0/170) می باشد و این مقدار از 0/05 بیشتر است تفاوت بین نمره میانگین ویژگی عزم و اراده دانش آموزان مورد مطالعه با حد متوسط نمره معیار آن معنادار نبوده و این ویژگی در دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی در حد متوسط نمره معیار می باشد.

بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی پنج سؤال اساسی پرداخته شد. داده ها و یافته های مربوط به این پنج سؤال نشان داد که تفاوت بین نمرات میانگین ویژگیهای توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت و ریسک پذیری دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی با حد متوسط نمره معیار هر یک از آنها با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون در هر مورد کوچکتر از 0/05 می باشد معنادار است و می توان نتیجه گرفت که چهار ویژگی یاد شده در دانش آموزان دوره متوسطه استان خراسان شمالی پایین تر از حد متوسط می باشد. اما در مورد ویژگی عزم و اراده، بین نمره میانگین این ویژگی در دانش آموزان مورد مطالعه با حد متوسط نمره معیار آن در تست جامع کارآفرینی با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون از 0/05 بیشتر می باشد تفاوت معنی دار نبوده و این ویژگی با اطمینان حدود 95% در حد متوسط نمره معیارش می

بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان...
باشد. نتایج حاصل از تحقیقات ابراهیم زاده (1386)، کیامنش، صالحی و زین آبادی (1385)، هزار جریبی و شریف زاده (1382) که در حوزه مدارس و یا سایر حوزه ها صورت گرفته اند نتیجه پژوهش حاصل را مورد تایید قرار می دهند. این یافته ها بیانگر این واقعیت است که مدیریت آموزشی یا مدیریت مدرسه در رابطه با کارآفرینی که در عصر حاضر از آن به عنوان انقلاب کارآفرینی یاد می شود به یک چالش جدید فراخوانده شده است و به نظر می رسد آموزش و پرورش با وضع موجود چشم انداز و ماموریت نوین خود یعنی خلاقیت و نوآوری و کارآفرینی را درک نکرده است و به همین دلیل ساختار برنامه های مدارس از نظر هدف، محتوا و روش متناسب با مفاهیم و تعاریف کارآفرینی تجهیز و آماده سازی نگردیده است. لذا در محیط رقابتی و متحول عصر حاضر سازمان آموزش و پرورش باید تغییرات عمیق و همه جانبه ای در آرمان ها، اهداف، سیاستها و باورهای خود ایجاد کرده و حرکت تدریجی خود را از سمت ساختارهای مکانیکی سنتی به سمت ساختارهای ارگانیکی و خلاق که مورد نظر کارآفرینی است شروع کند چرا که در بستر چنین سازمانهایی پرورش مدیران و کارکنان و به تبع آن دانش آموزان و در نهایت فارغ التحصیلان کارآفرین ممکن خواهد شد.

در پایان برخی از یافته های جانبی تحقیق نیز به شرح زیر می باشد :

- بین دانش آموزان مورد مطالعه بر اساس رشته تحصیلی (تجربی، ریاضی، انسانی، فنی و حرفه ای و کاردانش) از نظر ویژگیهای استقلال طلبی، توفیق طلبی و ریسک پذیری تفاوت معنی دار بوده و دانش آموزان رشته های ریاضی و تجربی از نظر این سه ویژگی در سطح بالاتری قرار دارند.

- دانش آموزانی که سطح تحصیلات والدین آنها دانشگاهی است تمایل به استقلال بیشتری دارند.

پژوهشنامه تربیتی

هم چنین این ویژگی در دختران بالاتر از پسران می باشد.

– بین سن دانش آموزان با ویژگیهای بنیادین کارآفرینی رابطه معناداری مشاهده نشد. اما بین معدل با هر یک از ویژگیهای توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت و ریسک پذیری رابطه معنادار می باشد.

کتابنامه

– ابراهیم زاده، فریمان، (1386)، مطالعه وضعیت ویژگیهای کارآفرینی در دانشجویان رشته کامپیوتر منطقه 9 دانشگاه آزاد اسلامی به منظور ارائه راهکارهای توسعه کارآفرینی، سمنان.

– بهرامی، آرش، (1368)، ضرورت توسعه کارآفرینی
<http://www.Jobportal.ir>

– سالمی، محمد، (1386)، موانع و راههای توسعه کارآفرینی دانش آموختگان فنی و حرفه ای از نگاه پژوهش.، رویش (فصلنامه تخصصی اشتغال و کارآفرینی)، شماره 16 و 17.

– شاهرکنی، سید حبیب ...، (1385)، ویژگیهای کارآفرین

<http://www.Modir.Ir>

– شریف زاده، مریم، (1382)، بررسی نیازهای آموزشی دانشجویان کشاورزی در راستای تقویت روحیه کارآفرینی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.

– فیض بخش، سید علیرضا، تجریشی، امیر، امینی، روجا، (1383)، اهداف برنامه های توسعه کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک، رهیافت، شماره 29.

– کیامنش، علیرضا، صالحی، کیوان و رضا زین آبادی، (1385)، ارزشیابی برون دادهای هنرستانهای کار دانش، فصل نامه نوآوری های آموزشی، شماره 16.

بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی در دانش‌آموزان...
- هزار جریبی، جعفر، (1382)، بررسی میزان کارآفرینی دانش‌آموختگان علوم انسانی در عرصه نشریات فرهنگی و اجتماعی شهر تهران، رساله دکتری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.

- Druker, P, (1985), The Discipline of Innovation, Harvard Business Review, May-June, PP, 67-72.
 - Hatten, T, S, and Ruhlan, S, (1994), student entrepreneurial characteristics and attitude change toward entrepreneurship in a SBI program, Available at http://www.saber.uca.edu/research/1994/SBIDA_94-sbi_116.htm.
 - Howard, S, (2004), Developing entrepreneurial potential in youth : The effects of entrepreneurial education and venture creation, university of South Florida report PP. 3-17.
 - Mc Clelland, C. David, (1961), The achieving society princeton, Nj, Va nostrand Co.
 - Mitchell, B.C, (2004), Division of management, School of Economics and management university of Natal, Durban, South African, journal of Entrepreneurship , Vol. 13, No.2, PP: 167-183.
 - Postigo, S, (2002), Entrepreneurship education in Argentina : Conference Entitled, The International lizing in Entrepreneurship Education and Training, Malysis.
 - Rasheed, H. S, (2000), Developing entrepreneurial potential in youth: The effect of entrepreneurial education and venture creation, Available at <http://www.coba.usf.edu>.
 - Robinson, P.B, Stimpson, D.v, Huefner, Y.C, and Hunt, K.H, (1991), An attitude approach to the prediction of entrepreneurship, Etrepreneurship Theory and practice, Vol. 15, No. 4.
 - Turan, M nad kara, A, (2007). An Exploratory study of characteristics and attributes of Turkish entrepreneurs : A Croos – Country comparision to Irish entrepreneurs, J Int Entrepr 5, 25-46.
 - Wagner, J, (2007), What a Difference a Y makes Female and Male Nasent Entrepreneurs in Germany, small Business, Economics 28, 1-21, Institue of Economics university of Luenburg D-21332.
- place learning vol. 19, PP: 32-44.